

Η σημερινή κρίση και οι παλαιότερες «κρίσεις»

Κρίση και «κρίσεις»

Τα τελευταία είκοσι χρόνια η έννοια της «κρίσης» εμφανίζεται στο δημόσιο λόγο με εντυπωσιακή συχνότητα. Αναφορές στην «κρίση της πολιτικής», στην «κρίση των θεσμών», στην «κρίση του πολιτικού συστήματος», ή ακόμα και στην «κρίση αξιών», είναι συνεχείς και λαμβάνουν μάλιστα και χαρακτήρα καθολικού ερμηνευτικού σχήματος μιας ορισμένης διανόησης (με τους καθεστωτικούς δημοσιογράφους εν προκειμένω σε περίοπτη θέση).

Προφανώς, όλες αυτές οι κοινότοπες παρατηρήσεις της τελευταίας εικοσαετίας δεν στερούνταν εμπειρικών δεδομένων. Πράγματι, διαστάσεις όπως η μείωση του πολιτικού ενδιαφέροντος, η σταδιακή μείωση της πολιτικής και συνδικαλιστικής συμμετοχής, η άνοδος φαινομένων ατομικισμού και πολιτικού κυνισμού, εκτεταμένα φαινόμενα διαφθοράς, κ.ά., ενυπήρχαν στο πολιτικό εμποικοδόμημα.

Ομως δεν αποτελούσαν ούτε την «κρίση» καθαυτή, ούτε αιτία «κρίσης», ούτε αποτέλεσμα «κρίσης». Γιατί το μεταπολιτευτικό πολιτικό και οικονομικό οικοδόμημα εμφάνιζε ταυτόχρονα ισχυρότατους δείκτες σταθερότητας, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το δικομματικό σύστημα διακυβέρνησης. Γιατί το πολιτικό προσωπικό αναπαραγόταν με κανονικούς ρυθμούς μέσα από τα κόμματα εξουσίας και μέσα από την αλληλοδιείσδυσή τους με την αγορά. Γιατί το μοντέλο οικονομικής διακυβέρνησης που εδραιώθηκε κυρίως μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90, όχι μόνο εγγυόταν και επιτύγγανε τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, αλλά μπορούσε να ενσωματώνει σε διαφορετικές εντάσεις το σύνολο των μεσοαστικών στρωμάτων, το μεγαλύτερο μέρος της μικροαστικής τάξης και μεγάλων μερίδων της μισθωτής εργασίας.

Επομένως, η λειτουργία του οικοδομήματος δεν χαρακτηριζόταν από «κρίση». Η συστημική του λειτουργία, με την έννοια των εισροών που δέχεται ένα «σύστημα» και των εκροών που αντίστοιχα επιτυγχάνει, γινόταν απρόσκοπτα. Υπήρχαν αναμφίβολα επιμέρους «στρεβλώσεις» ή «δυσλειτουργίες». Ομως δεν καθόριζαν αυτές την κεντρική λειτουργία του.

Οι έρπουσες τάσεις

Αν όμως δεν υπήρχε «κρίση» δεν σημαίνει ότι δεν παρατηρούνταν έρπουσες τάσεις «κρίσης». Οι οποίες και θα αναδειχτούν αργότερα έντονα κατά την περίοδο της πραγματικής κρίσης, αυτής που χαρακτηρίζεται από την ανοικτή οικονομική κρίση και την πολιτική της διαχείριση, όπως ορίζεται από τον οδικό χάρτη των Μνημονίων.

Ποιά γενικά χαρακτηριστικά θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε σε αυτήν την (προμνημονιακή) περίοδο:

1. *Συνεχής απόκλιση μεταξύ πολιτικού συστήματος και κοινωνικών αναγκών.* Πρόκειται για μια πολιτική διαδικασία που αρχίζει με την περίοδο του «κυβερνητικού εκσυγχρονισμού» στα μέσα της δεκαετίας του '90 και ολοκληρώνεται ως έρπουσα διαδικασία με την κυβερνητική αλλαγή του 2009. Από εκεί και ύστερα περνάμε στη φάση της ανοικτής πλέον απόκλισης και στην αποδόμηση κάθε μορφής και έννοιας κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ κοινωνικών τάξεων και πολιτικού συστήματος.
2. *Πολιτική επικράτηση του «νεοφιλελευθερισμού»,* με την έννοια της πολιτικής κυριαρχίας των βασικών επιλογών του και της ιδεολογικής επικράτησης των «μύθων» του. Κεντρική διάσταση αυτής της νίκης είναι η συνεχής μείωση του κοινωνικού κράτους και η αμφισβήτηση της έννοιας του δημοσίου αγαθού σε όλες τις μορφές του. Οι υποστηρικτές της νεοφιλελεύθερης (και «εκσυγχρονιστικής» βεβαίως) άποψης καταπολέμησαν ιδεολογικά και πολιτικά την άποψη ότι οι υπηρεσίες τις οποίες παρέχει το κράτος είναι καθαρώς δημόσια αγαθά: Όπως στα αγαθά που παράγει ο ιδιωτικός τομέας υπάρχει κάποιο στοιχείο κοινωνικού οφέλους ή κοινωνικού κόστους, έτσι και τα αγαθά που παρέχει το κράτος αποφέρουν κάποιο ιδιωτικό όφελος σε αυτούς που τα καταναλώνουν, άρα θα έπρεπε όσοι ωφελούνται να επιβαρύνονται περισσότερο με το κόστος τους. Η άποψη αυτή, που στη δημόσια συζήτηση άρχισε να κάνει αισθητή την παρουσία της μετά τη δεκαετία του 1980, επιχειρούσε να αποδυναμώσει τον πυρήνα της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατικής αλλά και «αριστερής» πολιτική του «γενικευμένου κοινωνικού κράτους», σύμφωνα με την οποία το κράτος πρέπει να κατανέμει τα δημόσια αγαθά όχι με βάση την αγοραστική δύναμη των πολιτών, αλλά με βάση τις ανάγκες τους και ότι το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών πρέπει να κατανέμεται όχι με βάση το όφελος που αποκτούν οι πολίτες από την παροχή τους αλλά με βάση την οικονομική (φοροδοτική) τους ικανότητα. Χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι ότι το όχημα της νεοφιλελεύθερης επικράτησης υπήρξε το «εκσυγχρονιστικό» ΠΑΣΟΚ και όχι ένα τυπικό κόμμα της Δεξιάς ή της Κεντροδεξιάς.

Η ανοιχτή κρίση

Η υπογραφή του Μνημονίου Ι τον Μάιο του 2010 αποτελεί το σημείο τομής για την ελληνική κοινωνία και πολιτική. Όχι μόνο για την έκρηξη της οικονομικής κρίσης όσο κυρίως για την πολιτική διαχείρισή της. Το Μνημόνιο αποτελεί τη νέα διαιρετική τομή στην ιστορία της χώρας. Επιδρά ως απόλυτος καταλύτης σε όλα τα επίπεδα: οικονομία, πολιτική, μορφή του Κράτους, συνταγματική νομιμότητα, κοινωνική διαστρωμάτωση, σχέσεις εκπροσώπησης και κομματικό σύστημα, κυρίαρχη ιδεολογία, διεθνείς σχέσεις. Τίποτα δεν (θα) είναι ίδιο στη χώρα μετά την περίοδο εφαρμογής αυτής της συνολικής και βίαιης αναδιάρθρωσης που οργάνωσαν οι πολιτικές του Μνημονίου.

Από τα χαρακτηριστικά αυτής της συγκυρίας θα μείνουμε στην επισήμανση τριών βασικών τάσεων στο πλαίσιο αυτής της παρέμβασης:

α) Η άνοδος της επιρροής ακροδεξιών και φασιστικών μορφωμάτων, όπως αποτυπώνεται στην ενίσχυση της Χρυσής Αυγής. Δεν θα επεκταθούμε εδώ περισσότερο, είναι αναγκαία ωστόσο μια παρατήρηση ιστορικής φύσεως. Η άνοδος της επιρροής φασιστικών ή φασιζουσών ιδεών συμβαίνει σε ένα περιβάλλον ενίσχυσης της πολιτικής και κοινωνικής αριστεράς και όχι σε ένα περιβάλλον διάλυσης ή στρατηγικής τουλάχιστον ήττας της τελευταίας. Το γεγονός αυτό περιπλέκει και θα περιπλέξει ακόμη περισσότερο στο άμεσο μέλλον τις πολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις στην Ελλάδα και θα οδηγήσει μεσοπρόθεσμα σε μια μεγάλη ρευστότητα των πολιτικών αντιπροσωπεύσεων.

β) Αν όμως η άνοδος των φασιστικών μορφωμάτων δεν οφείλεται στην ήττα της αριστεράς και του εργατικού κινήματος, τότε πού βρίσκεται γόνιμο έδαφος; Κατά τη γνώμη μου η απάντηση βρίσκεται στην ιδιότυπη συγχώνευση νεοφιλελευθερισμού / φασισμού που εξελίσσεται σήμερα στην Ελλάδα. Για να υλοποιηθεί η πολιτική του ελάχιστου κοινωνικού κράτους και των ελάχιστων δικαιωμάτων που ασκείται βάσει των Μνημονίων απαιτείται αυταρχισμός, κοινωνική βία, διαδοχικές μικρές ή μεγαλύτερες αντισυνταγματικές και αντικοινοβουλευτικές εκτροπές, νομιμοποίηση της επιβολής εξωθεσμικών οικονομικών κέντρων στην παραγωγή των αποφάσεων, παραβίαση ατομικών δικαιωμάτων, ωμός έλεγχος της δικαιοσύνης και κατάργηση κάθε μορφής διάκρισης των εξουσιών, με άλλα λόγια αναίρεση όλου του πυρήνα της φιλελεύθερης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Για το λόγο αυτό ένα φαινόμενο της σημερινής συγκυρίας στο κομματικό σύστημα είναι η σχεδόν ολοκληρωτική απορρόφηση/εξαφάνιση των ιδεών της φιλελεύθερης δεξιάς, του παραδοσιακού «καραμανλισμού» της μεταπολίτευσης, και η υποταγή του βασικού αστικού κόμματος, της ΝΔ, σε ακροδεξιές πολιτικές επιλογές και ιδεολογίες. Για το λόγο αυτό, εκτός των άλλων απειλών, η άνοδος της Χρυσής Αυγής αποτελεί και απειλή για τη φιλελεύθερη δεξιά, αναδεικνύοντας τη σοβαρή ιδεολογική της κρίση σε συνθήκες μεγάλης οικονομικής κρίσης.

γ) Η ακραία νεοφιλελεύθερη άσκηση πολιτικής έχει ως αποτέλεσμα την ολοκληρωτική απορρόφηση του «κέντρου», είτε με τη μορφή των «κεντρών» εκσυγχρονιστικών κομμάτων της λεγόμενης κεντροαριστεράς (ΠΑΣΟΚ) είτε με τη μορφή του ιδεολογικού μεσαίου χώρου. Οι δύο αυτοί χώροι απορροφώνται από τη «μνημονιακή παράταξη», χάνοντας οποιοδήποτε διακριτό στίγμα. Το Μνημόνιο ως διαιρετική τομή αναδιατάσσει πλήρως, εκτός από την ταξική και κοινωνική χαρτογράφηση της χώρας, το σύνολο των πολιτικών αντιπροσωπεύσεων.

Ενας μικρός επίλογος

Η κρίση που διανύεται αυτήν την εποχή στην Ελλάδα έχει το χαρακτήρα μιας συνολικής συσσώρευσης αντιθέσεων σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικού σχηματισμού. Θα τολμούσα να δανειστώ από τον Λένιν την έννοια της επαναστατικής κατάστασης για να περιγραφεί η

σημερινή πραγματικότητα: αδυναμία των κυρίαρχων τάξεων να διατηρήσουν σε αναλλοίωτη μορφή την κυριαρχία τους, επιδείνωση μεγαλύτερη από το συνηθισμένο της ανέχειας και της αθλιότητας των κυριαρχούμενων τάξεων, σημαντική άνοδος της δραστηριότητας των μαζών σε αυτοτελή ιστορική και κοινωνική δράση. Βεβαίως, από την περιγραφή της «κατάστασης» στην οργάνωση της «πράξης» (της επανάστασης) η απόσταση είναι μεγάλη. Αλλά σίγουρα, το κενό αυτό θα καλυφθεί. Ας ελπίσουμε με δημοκρατικό τρόπο και προς το συμφέρον των λαϊκών τάξεων.

Χρ.Βερναρδάκης

Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης,

Μέλος του ΔΣ της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης (ΕΕΠΕ)